

za ni považovaly všechno od fotbalu po etnické vědomí, na jejichž nebezpečí upozornila Ammerman (s. 234). Text C. J. Bender je významný hlavně tím, že upomíná na sociologii (znovu)objevenou rovinu náboženské zkušenosti.

Přes všechny nedostatky, které recenzovaný sborník má a *musí* mít, představuje významný přínos pro porozumění současným náboženským formám přítomným v evropských a severoamerických společnostech. V nebývalé šíři rozkrývá pluralitu náboženskosti, jichž jsme svědky – často nedostatečně informovanými a na základě „předvědní“ mylně usuzujícími – a především zpochybňuje řadu interpretačních klíšé, které ze zvyku nebo z pohodlnosti leckdy uplatňujeme. Některá již byla zmíněna – například to o pevnosti nejrůznějších hranic –, dále lze uvést diafragmatický předěl mezi askribovanými a získanými vlastnostmi, na něž upozornila L. Davidman, mnohem menší „svobodu“ internetové komunikace, která navíc často vede spíše k názorové polarizaci než skutečnému dialogu, a v neposlední řadě lkaní nad nerovným zastoupením žen ve vědě. Autoři a autorky třinácti popisovaných kapitol tuto poslední věc netematizují, protože je pro ně samozřejmá, čtenář si však nemůže nepovšimnout výrazného autorského zastoupení žen, stejně jako jejich průniku mezi „sociologickou elitou“ obecně. Z toho se můžeme radovat, zvláště když na ně „nezbývají“ jenom genderová témata, kterým jako by se nikdo jiný nechtěl – nebo nemohl – věnovat. S povděkem můžeme konečně kvitovat také (už docela dávno) etablování kvalitativních metod v sociologii náboženství, pokud se „s vaničkou nevylévá i dítě“, abychom kvůli nim neodmítli nespochybnitelný přínos kvantitativních výzkumů (často umožňujících i mezinárodní komparaci) nebo dalších teoretických a metodicky odlišných přístupů.

Zdeněk R. Nešpor

Sanford F. Schram, Brian Caterino (eds.): *Making Political Science Matter. Debating Knowledge, Research, and Method*

New York, New York University Press
2006, 304 s.

Diskuse o Flyvbjergově „fronetské“ sociální vědě pokračuje

K nejvýraznějším charakteristickým rozdílům mezi obvyklými studijními programy sociologie a politické vědy patří, že studenti politologie mají zřetelně systematictější průpravu v disciplíně „dějin politického myšlení“, jejímž smyslem je přiblížit jim aspoň ta nejdůležitější díla především západní politické tradice od antiky do současnosti. I když opravdu důkladné studium problematiky má smysl pouze u budoucích specialistů na politické myšlení a politickou filozofii, znalost základních textů této tradice přichází nanejvýš vhod při četbě většiny soudobých teoretických a obecně metodologických prací z jakékoli sociální vědy. Příkladem, který to potvrzuje v poslední době snad nejzřetelněji, je diskuse, kterou vyvolala publikace knihy dánského profesora plánování na Univerzitě v Aalborgu Benta Flyvbjerga *Making Social Science Matter* v roce 2001 (Cambridge: Cambridge University Press). Flyvbjerg v této svižně a se zápletem napsané programové knize vyzývá sociální vědce všech disciplín, aby přestali napodobovat exaktní přírodní vědy, neusilovali o metodologicky propracované, ale jinak sterilní poznání a naopak se více věnovali specificky společenskovědnímu typu výzkumu, který řeší reálné sociální problémy a usiluje o zlepšení podmínek společenského života. Flyvbjergovi se dostalo podpory od některých předních společenských vědců současnosti, jako například od Pierra Bourdieu nebo Stevena Lukese, ale jako každý reformní manifest vzbudila i jeho publikace také silně kritické reakce. Spřízněné i odmítavé hlasy zazněly nejprve na stránkách různých

ných světových sociálněvědních časopisů, a později také ve sborníku *Making Political Science Matter* vydaném v roce 2006 a editovaném dvojicí amerických politických vědců, Sanfordem F. Schramem a Brianem Caterinem. Příspěvateli do sborníku jsou sice převážně politologové, ale se svou obecně metodologickou problematikou a aktuálním apelem je podobně jako starší zmíněná Flyvbjergova práce užitečnou četbou pro čtenáře všech sociálněvědních oborů.

Autoři příspěvků v naprosté většině patří do skupiny amerických politických vědců, jež zastává názor, že s hlavním proudem americké politické vědy není něco v pořádku. Dominantní proud, jaký reprezentují velké žurnály oboru, zejména nejprestižnější politologický časopis *American Political Science Review*, je kvantitativně empirický a metodologicky stojí na dvou pilířích: výběrových šetřeních a teorii racionální volby. Příslušníci opozice, kteří si dokonce v roce 2001 založili vlastní hnutí pod označením „Perestroika“ (jež zřejmě v postkomunistických zemích mnoha uším nebude znít právě lahodně), dominantnímu směru vytýkají, že v něm při vši jeho nesporné metodologické virtuozitě přichází zkrátka smysl pro praktické uplatnění sociálních věd, snaha pomoci společenskovědního poznání přispívat k lepšímu fungování společnosti a ovšem i zajímavost pro kohokoli jiného než úzký okruh specialistů.

Celkem 14 textů zařazených do publikace nabízí různé pohledy na Flyvbjergův návrh, jak učinit sociální vědy relevantní pro sociální a politickou praxi. Vzhledem k této návaznosti na Flyvbjergovo dílo je nezbytné se vrátit k jedné ještě starší práci dánského autora. *Making Social Science Matter* je metodologickým poučením z výzkumného projektu, na němž pracoval přes 15 let a který byl velmi detailní případovou analýzou tzv. aalborgského projektu, plánu environmentálně a urbanisticky citlivé obnovy centra města a omezení automobilové dopravy realizovaného

městskou samosprávou. Výsledkem tohoto zkoumání byla Flyvbjergova pozoruhodná práce *Rationality and Power. Democracy in Practice* z roku 1998 (Chicago: University of Chicago Press), která již nastoluje ve zřetelné podobě nárys jeho pozdějšího programu pro reformu sociálních věd. Flyvbjerg v knize popisuje, jak podle řady kritérií vynikající rozvojový plán během let příprav, koncepčního dolaďování, modifikací a implementace postupně zdegeneroval v soubor jen fragmentárně uskutečněných a mnohdy nefunkčních opatření majících často přímo opačné výsledky, než bylo zamýšleno. Takový vývoj nastoluje otázku, proč k němu mohlo dojít, a právě na ni se Flyvbjerg snaží co nejjasněji odpovědět. Hlavní příčinu spatřuje ve fenoménu moci, který v aalborgském případě působil především prostřednictvím městské obchodní komory, schopné zajistit zájmům vlivných firem slyšení u místních politiků s tím důsledkem, že i zcela základní části projektu rozvoje města nebyly nikdy realizovány, nebo pokud byly, pak způsobem neodpovídajícím původním záměrům. Flyvbjerg se tak dostává k fascinující otázce vztahu mezi racionalitou a mocí a ze své případové studie vyvozuje některé zobecňující závěry, které by v dalším zkoumání praktického fungování demokracie i plánování neměly být přehlíženy. Zejména ne ten, že výsledek každého pokusu o realizaci racionálního projektu v praxi se vždy utváří ve střetu racionality s nositeli moci, jež je velmi hluboko historicky a institucionálně usazená, hlouběji než pouhá dvě století staré ideály moderní demokracie. Zakuklené mocenské zájmy a tradiční privilegia si snadno nacházejí cestu k uplatnění i v tak moderním sociálním prostředí, jako je dánské město Aalborg.

Výzkum Aalborgu je pro Flyvbjergův pozdější program společenskovědní reformy důležitý i metodologicky. Jedná se o případovou studii, která si jako taková nečiní ambice na více než omezené zobecňování, ale o to více usiluje o uplatnění výzkum-

ných zjištění v politickém zápase o změnu. Striktně „vědecké“, kupříkladu kvantitativní postupy ve výzkumu nechybí, autor mimo jiné zpracoval rozsáhlé statistické analýzy nehodovosti na aalborgských silnicích. Data, která získal, a výsledky jejich analýzy jsou však pro něj především významná jako podpora pro argumentaci, kterou předkládal na veřejném fóru jakožto účastník demokratického rozhodování o budoucnosti Aalborgu. Příběh výzkumu má v autorově podání aspoň zčásti *happy end*: hlubinně zakořeněné síly moci sice původní projekt během zhruba 15 let jeho existence v zásadě pohřbily, ale racionální účastníci veřejné debaty, včetně sociálního vědce Flyvbjerga, ještě v jeho průběhu nebo později dosáhli toho, že se podařilo realizovat většinu podstatných cílů, zabránilo se nejhorším zneužitím moci a spustil se projekt nový, v němž se zakuklené mocenské zájmy již nemohly tak snadno prosadit.

Flyvbjergův přístup by bylo možné odmítnout jen jako další z případů přehnané horlivosti sociálních badatelů a reformatů nejružnějšího druhu vidících vlastní představy o směřování společnosti jako jediné správné a nadto ještě vědecky podepřené. Takové hodnocení by však bylo nepřiměřeně příkré. Flyvbjerg nemyslí v prostoduché optice my-racionální a dobří / onimocní a zlí. Poučen zejména Nietzsche a Foucaultem si je velmi jasně vědom přítomnosti mocenských zájmů ve všem, tedy i na racionalitu aspirujícím lidském jednání, a k jeho nejčastěji užívaným premisám patří Nietzscheův náhled, že moc se prosazuje racionalizací přinejmenším stejně často jako otevřeným uplatňováním. Krom toho Flyvbjerg důsledně setrvává v mezích načrtnutých veřejně deliberativním pojetím demokracie a svůj vlastní badatelsko-angažovaný přínos pro blaho města Aalborg chápe jen jako jeden z mnoha hlasů (třebaže významný, protože se opírá o váhu sociálněvědní expertizy) v pluralitní veřejné debatě. Jeho stanovisko se tedy

nachází někde na půli cesty mezi habermasovským optimismem v otázce možnosti komunikativně racionálního spravování společnosti a ostrým foucaultovským povědomím o vším lidským jednáním postupující realitě moci.

V knize *Making Social Science Matter* a nověji rovněž v polemickém příspěvku zařazeném do sborníku Schrama a Caterina dánský autor své badatelské poučení z aalborgské případové studie proměňuje na otázku pro všechny sociální vědce, která by určitě měla zaznívat na akademické půdě velmi často: vytvářejí společenské vědy vědění, které je potřebné, užitečné a zajímavé pro někoho jiného než pro vědce samotné? Pokud ne, proč, a je možné dosáhnout toho, aby společenské vědy „byly k něčemu dobré“? Flyvbjerg se domnívá, že to možné je, a navrhuje jak. Základní tvrzení, od něhož se odvíjí jeho další argumentace, zní, že sociální vědy mají odlišný poznávací úkol i možnosti než vědy přírodní. Při snaze o tvorbu stejného typu vědění, jaké představují přírodní vědy, společenské vědy selhávají, a dostávají se tak do nevědné role méně disponovaného spolužáka, na kterého exaktní vědci hledí podle okolností shovívavě až opovržlivě. Neselhávají však proto, že by nemohly podávat plnohodnotné a špičkové poznávací výkony, ale proto, že jejich úkolem není tvořit vědění přírodovědného typu, ale jiný, pro ně specifický druh poznání. V něm naopak přírodní vědy výrazně zaostávají za sociálněvědními obory. Jaké vědění to je? Flyvbjerg je s oporou ve velmi dlouhé filozofické tradici označuje jako vědění „fronetické“.

Tento termín není převzat od nikoho menšího než od Aristotela, který v *Etice Nikomachově* mluví o třech základních druzích poznávání: epistemickém, technickém a právě fronetickém. Zatímco výraz technický má význam blízký původnímu i v současnosti a epistemické poznání se podle Flyvbjerga dá ztotožnit s tím, co je dnes chápáno jako standardní typ příro-

dovědného poznání, termín „fronetický“ se ze slovníků moderních jazyků příznačně vytratil, protože příslušný typ poznání a racionality není v moderní době dostatečně pěstován (v recenzovaném sborníku se autorova diskuse na toto téma objevuje na ss. 68–71). „Fronesis“ je neteoretické poznání praktika nebo experta, zkušeností podložený vytříbený smysl pro praktické jednání, který úzce souvisí se schopností v konkrétních situacích činit ta nejvhodnější rozhodnutí, obvykle ve filozofické tradici označovanou jako soudnost. Tři druhy poznání se právě ve fronesis střetávají a doplňují. Flyvbjerg ji charakterizuje jako vlastnost náležející „virtuóznímu sociálnímu aktérovi“ (s. 68), který vyniká tím, že dovede výsledky svého teoretického poznávání i uplatňování instrumentální (technické) racionality vztáhnout k základním sociálním hodnotám a v souladu s těmito hodnotami jedná a přijímá rozhodnutí.

Podstatný pro vyjasnění vztahu mezi přírodními a sociálními vědami je rozdíl mezi epistemickým a fronetickým věděním. To první hledá poznání univerzálních pravidelností a konkrétní jevy vysvětluje pomocí obecných zákonů a pravidel. Fronetické vědění je naproti tomu věděním, co dělat v konkrétních podmínkách i bez znalosti obecných zákonitostí, jimiž se jevy v dané oblasti řídí, třeba proto, že lidský rozum žádné obecně přijímané zákonitosti platné pro tuto oblast neobjevil a pravděpodobně nikdy neobjeví.

Jádrem Flyvbjergova programu a také tím, co z něj dělá návrh vysoce kontroverzní, je teze, že sociální vědy jsou primárně fronetické a měly by si to rychle uvědomit, aby se zbytečně nepokoušely dosáhnout excelence přírodních věd na pro ně cizím poli epistemického vědění. Svůj názor podepírá diskusí o tom, že společenské vědy, a to i ty, co mají blíže k pomyslnému exaktnímu pólu kontinua, jako třeba ekonomie, nejsou schopné spolehlivě predikovat ani blízký budoucí vývoj. Pokud

před veřejností aspirují na platné previze společenských jevů v univerzálním měřítku, tak jako to dělají přírodní vědy, nutně za nimi musí zaostávat v prestiži, protože jejich předpovědi se častokrát nenaplní. Proč tomu tak je, vyplývá z povahy předmětu sociálních věd: různých aspektů reality lidského jednání, na které vždy spolupůsobí ostatní aspekty v celé své nepředvídatelné komplexitě. Společenské vědy nemohou objekt svého bádání izolovat od jeho kontextu v takové míře jako vědy přírodní, a proto podle měřítek exaktních věd často selhávají. Efekty příliš složitého kontextu však mohou být prohlédnuty intuicí a praktickým smyslem, to jest fronesis. Fronetické vědění není převoditelné na exaktní poznatky obecného charakteru, protože podle Flyvbjerga, který se v tomto bodě dovolává například názoru politického filozofa Alessandra Ferrary, není z principu možné vytvořit vědeckou teorii soudnosti, tj. soubor obecných pravidel, která by umožňovala v každém konkrétním případě spolehlivě předpovědět vliv komplexního kontextu lidského jednání (s. 65, 83).

Nastíněná situace společenskovědního poznání není pro Flyvbjerga zdrojem frustrace, ale spíš optimismu. Fronetickému sociálnímu vědci se jako pole pro uplatnění jeho specifického poznávacího potenciálu otevírá celá obrovská sféra sociálního jednání. Jeho přístup k ní se bude vyznačovat určitými specifickými rysy. Předně bude zaměřen na poznání konkrétních podrobností a okolností jedinečné situace, sociálněvědní výzkum tedy bude preferovat případovou studii jako sobě nejvlastnější formu zkoumání. Autor připomíná, že kupříkladu Harvard Business School v posledních letech přešla k výuce pomocí *case studies*, protože se jimi nejlépe přenáší ten druh vědění, který absolventi potřebují. Dále se sociální vědec nezalekne vytrvalého řinčení zbraní na obou stranách dnes už až příliš dobře známého sporu mezi kvantitativními a kvalitativními výzkumníky. Někteří kvantitativní vědci sice podle

Flyvbjerga chybně aspirují na ideál poznání vlastní pouze přírodním vědám, ale to nijak nezmenšuje nutnost používat ve fronetickém sociálním výzkumu kvantitativní metody, tak jako dánský autor využíval statistická data ve své aalborgské studii. Spolu s nimi a podle potřeby dané konkrétním předmětem výzkumu však fronetický sociální vědec bude s nemenší samozřejmostí uplatňovat i metody kvalitativního typu, opět aniž by se exkluzivně hlásil jen k nim. Fronetická sociální věda je metodologicky pluralitní, nechá se vést problémy, nikoli apriorní metodologickou volbou (s. 58). Dále bude flyvbjergovský sociální vědec, jak už bylo naznačeno, ve své analýze přihlížet k hodnotám, které má důvody pokládat za společensky potřebné. A konečně, protože sociální realita je prostoupená mocenskými vztahy, při výzkumu jakéhokoli tématu bude prvku moci věnována náležitá pozornost. Z obou posledně jmenovaných důvodů vyplývá, že práce společenského vědce je angažovaná – alespoň v tom smyslu, že posuzuje a snaží se proměňovat existující společenská uspořádání ve světle svých hodnotových přesvědčení a usiluje o překonání stávajících mocenských konstelací.

Flyvbjerg se přirozeně snaží ukázat, že jeho program není akcí jednoho muže, ale naopak, že mužů a žen, kteří se v sociálních vědách vydali podobným směrem jako on, není málo. Více jich nachází mezi sociology než mezi politickými vědci, mezi nimi například Pierra Bourdieua, Bruno Latoura nebo Roberta Bellaha. V rámci politické vědy lze podle něj narazit na příklady fronetického způsobu práce častěji v politické teorii a feminismu, např. u Judith Butler nebo Nancy Fraser. Pro posílení vyhlídek na budoucí dialog mezi „froneticky“ a „epistemiky“ je však důležitý zejména Flyvbjergův názor, že autoři, jejichž přístup má s fronetickou sociální vědou mnoho společného, se objevují i v mainstreamové politické vědě, někdy dokonce na samém vrcholu její vědecké hierar-

chie – tím nejprominentnějším případem je Robert Putnam (s. 81 a Flyvbjerg 2001: 162–5).

Osou sborníku Schrama a Caterina je bezesporu ostrá výměna názorů mezi Flyvbjergem a americkým politologem Davidem Laitinem, uznávaným představitelem kvantitativního paradigmatu, který si získal renomé zejména pracemi o politice afrických zemí a multilingválních společnostech. Laitin model fronetické sociální vědy odmítá a staví proti ní myšlenku obecného „vědeckého rámce“, ve kterém by se měl pohybovat každý vážně míněný společenskovoední výzkum. Tento rámec tvoří trojice narativní zpracování problému – statistická analýza – formální analýza. Laitin rovněž odmítá Flyvbjergovu analýzu komplexního kontextu lidského jednání. Každý jev v této oblasti se sice jistě nachází ve velmi složitém předivu vzájemně propojených faktorů, ale tato složitost neznámá, že jejich vliv nelze vědecky odhalit. Flyvbjergovská fronesis je nepochybně vhodná pro budoucí praktiky, jako jsou harvardští businessmani, ale doktorští studenti společenských věd by měli být rigorózně školeni ve všech třech součástech výše nastíněného vědeckého rámce spíš než pouze v jakémsi praktickém smyslu pro konkrétní situace. Laitin své stanovisko ilustruje na výzkumu příčin občanské války na Srí Lance, kdy staví do protikladu – podle něj – průkazné závěry vlastní kvantitativní analýzy a některá problematická tvrzení více „froneticky“ orientovaných vědců. Jak je ovšem pro nejistou poznávací situaci ve společenských vědách příznačné, Laitinova kritika práce jiných sice vyznívá velmi přesvědčivě, ale ani jeho vlastní výsledky se nezdají být imunní vůči pochybnostem.

Ostatní texty otiskněné ve sborníku Schrama a Caterina většinou souhlasně rozvíjejí hlavní motivy Flyvbjergova odvažného reformního programu, jako jsou například: nejen akademická, ale prakticky významná sociální věda, role statistické

analýzy v metodologicky pluralitním výzkumu, povaha poznání získaného v případových studiích, mocenské pozadí sociálních interpretací, role intuice v poznání nebo omezená racionalita. A nemůže přirozeně chybět ani pravidelný host všech podobných debat, téma hodnotové podmíněnosti společenskovedního poznání.

Flyvbjergovy texty o společenské vědě, která je společenská nejen názvem, ale i dopadem, jsou nepochybně užitečné tím, že do prostředí, které zcela jistě má tendenci se uzavírat samo do sebe, vhání slušnou dávku potřebného čerstvého vzduchu. Jeho plédování pro vědu, která není jen samoučelem a nepříliš užitečným cvičením v práci se slovy a čísly, zní sympaticky. Totéž však stačí formulovat trochu jinak, například tak, že sociální vědy by měly pomáhat měnit svět k lepšímu nebo že dobrá sociální věda je sociálně angažovaná, a v těch částech Evropy, které prošly komunismem, nejspíš entuziasmus některých čtenářů pro fronetickou vědu rychle ustoupí skepsi. Zčásti oprávněně, zčásti nikoli. Všem špatným vzpomínkám navzdory se i v postkomunistických sociálních vědách velmi rychle a velmi silně prosazují výzkumné směry se zřetelně deklarovanou hodnotovou agendou a třeba i tzv. akční výzkum se jistě brzy stane jednou z běžně používaných metodologií.

Určitá skepse vůči Flyvbjergovu projektu ovšem může pramenit i odjinud. Je-li řešení krize společenských věd tak jednoduché, že se stačí vrátit ke starému dobremu Aristotelovi, pak je s podivem, že to někoho nenapadlo už dříve. A on občas někdo aspoň trochu podobné nápady měl. V dějinách myšlení se dá vysledovat, i když je tenká a přerušovaná, linie stávící na základním významu praktického smyslu a soudnosti pro sociální jednání, a to zejména mezi badateli, kteří se věnovali

zkoumání politiky a měli zpravidla filozofické a historické vzdělání, Raymond Aron budiž jedním příkladem za všechny. Téma ovšem nemohlo být úplně cizí nikomu, kdo někdy aspoň trochu pozorně četl Aristotela, Machiavelliho nebo mnohé další z autorů klasické tradice politické filozofie, čehož dobrým příkladem je Flyvbjergem velmi hojně citovaný Nietzsche. Na Flyvbjergově výzvě je pak zajímavé zejména to, že s ní problematiku ne-univerzálního vědění vhodného pro konkrétní sociální situace možná poprvé objevila sociálněvědní levice, která zpravidla tíhne spíš k exaktnějším modelům sociálního poznávání. Spojení tématu fronesis s programem sociální ameliorace představuje výrazný kontrast ke starší tradici „fronetického“ politického myšlení. Je poměrně obtížné představit si, že vyhlášeným praktikům politické soudnosti od Machiavelliho přes Richelieua až třeba k Henrymu Kissingerovi šlo na prvním místě o změnu společnosti k lepšímu a osekání dlouhých chapadel moci. Avšak – a to je třetí námitka proti Flyvbjergovu programu – přístup politických praktiků nemusí být motivován jen tím, co jim mnozí budou vyčítat jako vrozený cynismus. S obratem k fronesis souvisí zaujetí velmi skromného postoje k možnostem poznávajícího jednotlivce nějak výrazně ovlivnit sociální skutečnost. V každé situaci se dá hledat a snad i najít nejméně špatné řešení, ale plout loď proti proudu nelze. Tady se objevuje rozpor, kterého si možná Flyvbjerg není zcela jasně vědom: chce, aby společenské vědy byly vysoce společensky relevantní, ale současně pro ně vyhrazuje způsob poznávání, který jim dává mnohem omezenější možnosti působení na společnost, než co slibuje většina exaktněji orientovaných přístupů.

Marek Skovajsa

SOCIOLOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ (SLON)

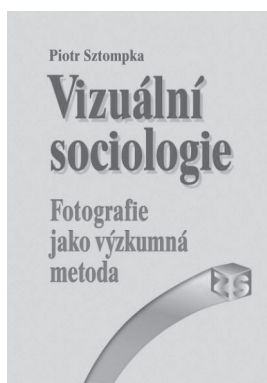
Jilská 1, 110 00 Praha 1

Tel.+fax 222 220 025

slon@slon-knihy.cz; vyžádejte si zasílání informací o novinkách e-mailem

Podrobné informace o vydaných a připravovaných titulech: www.slon-knihy.cz

S L O N p ř e d s t a v u j e s v é n o v é k n i h y

Piotr Sztompka: **Vizuální sociologie. Fotografie jako výzkumná metoda**

„Dobré sociologické oko“ je pro sociologa nepostradatelná schopnost, říká autor knihy. Jejím hlavním tématem je využití analýzy už existujících fotografií i samostatného fotografování badatele jako výzkumných metod doplňujících tradiční sociologické metody. Pojednává o „společnosti v objektivu“, o fotografii jako doplňku sociologických metod a o fotografickém obrazu jako předmětu interpretace, ale i o teoretických inspiracích vizuální sociologie. V dodatku pak autor předkládá přehled úkolů, které lze doporučit studentům pro utváření a zdokonalování jejich vizuální představivosti. Kniha je doplněna fotografickou přílohou, kterou Piotr Sztompka pořídil během svých výzkumů a cest. Jeho vlastní snímky, publikované v této knížce, představují jeden z možných směrů vizuální sociologie, totiž fotografickou ilustraci sociologických pojmů a idejí. 200 stran, cena 255 Kč, ISBN 978-80-86429-77-9

Jan Keller a Lubor Tvrď: **Vzdělanostní společnost? Chrám, výťah a pojišťovna**

Kniha se zabývá ideálem a realitou takzvané společnosti vzdělání. V širokém historickém záběru a v celoevropském kontextu zkoumá proměny, jimiž prošla škola a vzdělávání v průběhu 20. století. Na tomto teoretickém půdorysu provádí empirický výzkum české populace ve vztahu k požadavkům trhu práce. Zabývá se mimo jiné otázkou významu sítí neformálních kontaktů a známostí při uplatnění na něm. Dále se zabývá problémem vnitřní diferenciací vysokoškolsky vzdělaných lidí v České republice z hlediska jejich objektivní úspěšnosti i z hlediska jejich subjektivního ocenění vlastní pozice a perspektiv na trhu práce. Závěrem se autoři zabývají otázkou, nakolik se dnes u nás rýsují obrysy dvouvrcholné společnosti vzdělání. 184 stran, cena 220 Kč, ISBN 978-80-86429-78-6